

L'AMISTAT COM A BÉ DE CONSUM

MARC MERCADÉ SERRA

Associació Filosòfica de les Illes Balears

Molts segles han passat des que Aristòtil definís l'amistat com una virtut «d'allò més necessària per a la vida». Aquella sense la qual ningú voldria viure encara que fruis de tots els béns. L'amistat perfecta era, per Aristòtil, el vincle que ens uneix i cohesiona de forma justa; i acaba la seva introducció del capítol VIII de *l'Ètica nicomaquea* dient: «Ja que tenir molts amics sembla ésser un bé preuat, tant que n'hi ha que pensen que ésser home de bé i esdevenir amic és el mateix» (EN 8,1 1155a30-31). L'amistat era i és un bé preuat (EN 8,1 1155a4-12). No pretenc ara fer un desenvolupament de la concepció aristotèlica sobre l'amistat. Sinó tan sols, basant-me en la seva classificació –amistat plaent, útil i virtuosa– i les seves característiques, avaluar-ne la vigència en l'era digital.

El darrer llibre de Gilles Lipovetsky, *Gustar y emocionarse* (2020) ens situa davant una societat d'hiperconsumisme d'una realitat virtual que colonitza a poc a poc i de forma inexorable totes les relacions. Per tant, la pregunta amb què s'inicia aquesta comunicació és si la virtualització de les relacions podrà convertir l'amistat en un bé de consum. L'amistat sempre ha estat un bé tan preuat com escàs, i si les tesis de Lipovetsky són certes, cal plantejar-se si aquesta és transformada per l'individualisme hedonista que potencia les xarxes digitals. En el segle XXI, l'amistat ha entrat en la

dinàmica de la societat de la seducció i el consum. Atreure l'atenció sobre un mateix, posar-se en valor i realçar-se, és a dir, el desig d'agradar i emocionar que formen la seducció sòn, per aquest autor, les pautes que regeixen totes les relacions. L'assaig de Lipovetsky no parla de les conseqüències en les relacions d'amistat, per això considero important reflexionar si l'amistat, així com la filosofia l'entén a partir d'Aristòtil, pot escapar a la lògica de la seducció sobirana.

Quan Aristòtil reflexiona sobre l'amistat, l'entén en el sentit més ample del terme, molt més ample que el significat del terme català, però també –com diu Comte-Sponville (2017, p. 262-263)– en un sentit més intens i elevat. Junt amb aquesta amistat perfecta, la de la virtut, Aristòtil inclou dos tipus d'amistat ben diferents, la plaent i l'útil (*EN* 8,3 1156a7-23). Pretenc reflexionar breument si podrem consumir aquests tres tipus d'amistats com un bé més de consum digital. En l'assaig de Lipovetsky es descriu la transformació que suposa l'imperi de l'*ethos* consumista sobre les relacions humanes, a partir de la virtualització que imposen les xarxes socials. La socialització dels nostres adolescents i joves, i per tant de les futures generacions, passa ja per la vida virtual. No solament ells, sinó també molts adults inicien o viuen les seves relacions a través de la xarxa. Cal plantejar-se en uns col·loquis sobre l'amistat si internet pot oferir amistat, i amistat perfecta, de la mateixa manera com ofereix contactes sexuals o de parella. Serà l'amistat el darrer reducte a l'explotació hiperconsumista de l'era digital?

Vivim en l'era de la digitalització, així ho prediquen fins les noves pedagogies amb la darrera reforma educativa. És, a tenor també de l'assaig de Lipovetsky, una colonització imparabile, un canvi de paradigma. Però després de viure el confinament de la pandèmia i les tràgiques conseqüències psicològiques i pedagògiques que ha tingut sobre la població més digitalitzada, cal plantejar-se la hipòtesi que l'amistat és incompatible amb la digitalització. D'aquesta

manera l'amistat potser sigui el principal i darrer reducte que es resisteix a ser un bé de consum digital. Però quin tipus d'amistat no es pot digitalitzar, la virtuosa, la plaent o l'útil? Retornant a Aristòtil, analitzem-ho a partir de la seva classificació i tres dimensions o qualitats que les defineixen: el temps, l'espai i l'alteritat.

La primera dimensió de les relacions a què afecta la digitalització és el temps. Les tecnologies de l'acceleració del món, de la vida i del temps pretenen sotmetre l'amistat a la dimensió lúdica, ràpida i fàcil, consubstancial a la cultura consumista. Com defensa Lipovetsky, la forma d'establir una relació i de destacar canvien a una velocitat fulgurant gràcies a l'individualisme contemporani i a les tecnologies digitals. Aplicacions com Ablo, W-Match, Yubo, Meet-Me o Azar entre d'altres ens permeten fer noves amistats amb persones de tot el món. En algunes d'aquestes pots contactar i anar passant d'una persona a l'altra en menys d'un minut per explorar quins podrien ser els teus potencials amics. Així com les qualifica Aristòtil, l'amistat útil i la plaent esdevenen fàcilment béns de consum virtuals. Aristòtil deia que la utilitat varia amb el pas del temps, per això desapareixen fàcilment i fàcilment se'n creen de noves. En l'amistat plaent, en cercar un plaer immediat, aquest varia molt ràpidament, factor que és potenciat per les aplicacions de contactes sexuals, com Tinder o Scruff. El temps condiciona i modifica el tipus d'amistat. En les dues anteriors, l'amistat es crea o dissol ràpidament, qualitat que la fa idònia per a la societat de l'hiperconsumisme. En canvi, segons Aristòtil, l'amistat virtuosa es construeix en una lenta i llarga relació, «car la virtut és quelcom durador» (*EN* 8,4 1156b12-13). Solament amb el temps és possible conèixer i compartir valors i accions per confrontar-los amb la realitat quotidiana (*EN* 8,4 1156b26-29). Enfront d'aquest art de la lentitud que necessita l'amistat, avui es remodelen les relacions amb la lògica de la urgència consumista. A les xarxes,

l'amistat passa a ser una forma de distracció sense més formalitats que un «m'agrada» i sense cap altre horitzó a llarg termini que ser visitat diàriament per milers de seguidors. Per tant, la concepció del temps virtual la fa incompatible, com a mínim, amb l'amistat perfecta que exigeix temps i tracte continuat.

La segona qualitat fonamental de l'amistat fa referència a l'espai. Per Aristòtil, l'amistat virtuosa es construeix en la convivència (*EN* 8,6 1157b1-15). És veritat que l'amistat pot iniciar-se a les xarxes, perquè, com diu Aristòtil: «La distància no impedeix pas que, absolutament, hi pugui haver amistat». Però si aquesta no fa el salt de la realitat virtual a la realitat física, la manca de convivència quotidiana que suposen les relacions virtuals «impedeix només que hom pugui fer les activitats pròpies de l'amistat» (*EN* 8,6 1157b9-13). En aquest sentit, l'amistat útil sembla compatible amb la distància virtual, els interessos puntuals i efímers poden ser potenciats per la superació de les limitacions que l'espai físic comporta, una mostra en seria el «teletreball». Caldria veure si els riscos socials i psicològics que aquest comporta –la soledat, l'ansietat, l'estrès i la manca d'adaptabilitat– pervertirien aquesta possibilitat (*FABREGAT et al.*, 2020). Quelcom de semblant passa amb l'amistat plaent. Les aplicacions de contactes sexuals obren la possibilitat de trobar amics sense els límits del propi entorn social, sense límits d'edat, ni d'identitat sexual. Alliberades de les tradicions i les convencions, avui establir relacions plaents per internet és fàcil i s'obren una infinitat de possibilitats a les xarxes. Tan sols cal agradar, i per agradar, diu Lipovetsky, només cal ser un mateix, expressar la teva veritable personalitat. Però ser un mateix, en les xarxes, no és mostrar la realitat, sinó filtrar-la. A les xarxes convertir-se en un mateix passa per ser, primer, seguidor, seguint el guiatge dels infinits *coaches* que per TikTok o Instagram et mostren el camí de l'èxit. Quan més s'imposa la regla «natural» de ser

un mateix, més és multipliquen les mediacions, els filtres i les estandarditzacions per aconseguir ser-ho. Com afirma Lipovetsky, «la desregulació digital i consumista de l'era de l'híper acaba en una estandardització de formes de relació i en un procés d'individualització» (LIPOVETSKY, 2020, p. 90-91) que no permeten mostrar ni conèixer el propi caràcter. A les pantalles es decideix en funció de l'aparença. Per fer una amistat virtual l'única condició és agradar i seduir, cuidant una imatge (un avatar) que dona més importància a l'aparença que a la decebedora realitat. Realitat que reflecteix la radical solitud de l'internauta. Segons una investigació realitzada pel Centre Reina Sofia sobre Infància i Jovenut i FAD, durant el confinament el 37,7% dels joves han experimentat sentiment de soledat amb «molta o força freqüència» i només el 32,8% no han experimentat soledat en cap moment malgrat la seva hiperconnectivitat. En canvi, conviure, allò que més bé defineix l'amistat per Aristòtil, comporta intimar en un espai físic compartit on es poden compartir paraules i pensaments (EN 9,9 1170b10-12) no mediatitzades. L'amistat, especialment en la perfecta, demana d'espais físics compartits perquè solament la presència física pot revelar la realitat del ser d'una persona. Només l'espai físic pot ser íntim i transparent, mentre que el virtual és, per naturalesa, públic i mediatitzat. Les amistats virtuals, fins les plaents o útils, solament poden perdurar si en la convivència es mostren com són, «perquè conviure és allò que més bé defineix els amics» i «la solitud és el que menys li escau» (EN 8,6 1157b18-23).

La tercera qualitat definitòria de l'amistat és la sortida cap a un altre. Aquesta alteritat es juga en direcció contrària a l'individualisme que imposen les xarxes. Com indicava Gadamer, en grec hi ha una paraula que en aquest sentit podria semblar xocant, i que ho semblava sens dubte als grecs: la «philautia», l'«amor a si mateix». Per Gadamer (2002, p. 82-83) l'amistat requereix l'amor a si mateix, per-

què aquest és el veritable fonament i condició de qualsevol tipus de vinculació amb els altres. Per això, tal com descriu Lipovetsky, si algun amor exploten les xarxes és l'amor a un mateix. L'individu se centra en la seva imatge, en la seva adulació. Però tot i que la primera amistat que es necessita és la d'un amb ell mateix, aquesta cal que es desplegui de forma natural cap a l'altre. L'amistat exigeix reconèixer-se en l'altre i que l'altre es reconegui en un. En l'obertura real a l'altre sempre hi ha una renúncia als interessos i preferències més propis. Diu Gadamer que l'amistat ens fa renunciar a certes coses en una certa direcció, en un cert moment, al servei d'algun objectiu. Per Aristòtil, aquest no és altre que el bé de l'atri. Per tant, l'amistat és un bé regalat: «Són amics de debò perquè desitgen béns als amics amb vista als mateixos amics» (EN 8,4 1156b7-11). És també l'alegria d'estimar i ser estimat, és la benevolència mútua o susceptible de ser-ho, és la vida compartida, l'elecció assumida, el plaer i la confiança recíproca com definirà Comte-Sponville (2017, p. 262-264). Solament hi ha amistat quan és recíproca en aquesta gratuïtat. L'amistat de les xarxes és la venda d'un «avatar» (RUIZ, 2020, p. 135-138). L'únic objectiu de la digitalització de les relacions és convertir els béns humans en béns de consum. Per això cal consumir relacions sense aturar-se, per seguir consumint dades, mòbils, aplicacions,... En l'era digital no estar connectat és no existir, no consumir és no relacionar-se. Com demostra Lipovetsky, l'*ethos* consumista és addicció, dependència. La lògica de la seducció es conjuga amb la quantitat (ser algú és tenir més seguidors) i amb la lògica de consum (estar més connectat és una inversió de temps a costa de la realitat física que ens envolta). Navegant sobre l'ona consumista de l'encontre, l'amistat es converteix en una activitat de consum. S'indueix a conèixer més gent per les xarxes, per evitar concentrar-se en cap. Però, com argumenta Comte-Sponville (2017, p. 264-265), més val un poc d'amistat veritable que

molt d'amor somniat. I, com assenyala Aristòtil, les amistats perfectes són rares «ja que d'amics com aquests, n'hi ha pocs» (EN 8,4 1156b25-30). «Estimaven estimar» deia Sant Agustí, i aquest és el fracàs de l'existència humana a què aboca la recerca d'amistat per internet. Les xarxes exploten i converteixen en un bé de consum «el desig d'amistat, que apareix de seguida; l'amistat, no» (EN 8,4 1156b31-32).

En conclusió, l'amistat virtual, en qualsevol de les tipologies aristotèliques, no és altra cosa que la potenciació d'un desig insaciable. Com afirma Comte-Sponville, no hi ha res més fàcil que estimar el propi somni i no hi ha res més difícil que estimar la realitat. I és aquest somni tant seductor com delirant que crea la recerca d'amistats virtuals, una insaciabilitat addictiva que aboca a l'angoixa de la desconexió. El desig d'amistat, que no la consecució de l'amistat real, s'ha convertit en un dels principals béns explotats per les empreses digitals. Però aquesta potència infinita que ofereixen les xarxes crea la solitud del qui prefereix milers de petites emocions virtuals a una gran amistat real. En definitiva, estar connectat, encara que sigui per xatejar amb els amics o fer contactes nous, significa estimar-se un mateix, a les petites palpitations narcisistes, reduir el món al jo. Convertir la nostra pròpia identitat i les nostres relacions en béns de consum del món virtual. No es pot negar que la realitat virtual és un possibilitador, però no un realitzador de l'amistat, en pot ser un mitjà temporal però no el medi natural. Perquè, en definitiva, les xarxes virtuals són factors distractors i addictius que pretenen suplantar les tres qualitats fonamentals de l'amistat: el temps, l'espai i l'alteritat. El resultat és un consum de relacions que poc tenen a veure amb l'amistat. Per això, l'amistat és un bé impossible de ser consumit, sinó realitzat solament en la vida real «car aquestes qualitats, més que cap altra, defineixen allò que és amable; talment que enclouen l'estimació i l'amistat de la manera més completa i perfecta» (EN 8,4 1156b23-24).

Bibliografía

- ARISTÒTIL (1995) *Ètica Nicomaquea*. Barcelona: Fundació Bernat Metge [vol. II].
- CENTRO REINA SOFÍA SOBRE INFANCIA Y JUVENTUD Y FAD. «De puertas adentro y de pantallas afuera. Jóvenes en confinamiento» investigació realitzada el 2020: <<https://www.adolescenciayjuventud.org/nota-prensa/dificultades-de-los-jovenes-durante-el-confinamiento/>> [Consulta: 12/12/21]
- COMTE-SPONVILLE, A. (2017) *Pequeño tratado de las grandes virtudes*. Barcelona: Paidós.
- FABREGAT A., BERNARDINA M., CIFRE, E. (2002) «Teletrabajo y Salud: un nuevo reto para la Psicología». *Papeles del Psicólogo*, núm. 83, 2002, p. 55-61.
- GADAMER, H.-G. (2002) *Acotaciones hermenéuticas*. Madrid: Trotta.
- LİPOVETSKY, G. (2020) *Gustar y emocionar*. Barcelona: Anagrama.
- RUIZ, J.-C. (2020) *El arte de pensar*. Córdoba: Almuzara.